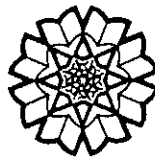

۱
مجموعه پژوهشهای ایران‌شنا

منابع مکتوب دین زردشتی

تصحیح و ترجمه به انگلیسی
مری بولیس

تجربه
شیما جعفری‌نژاد

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
(مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

تهران، ۱۳۹۲

منابع مکتوب دین زردشتی / [تصحیح و ترجمه به انگلیسی]، مری بویس؛ ترجمه [به فارسی] شیما جعفری. تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)، ۱۳۹۲.

۲۴۶ص. جدول، (مجموعه پژوهشهای ایران شناسی؛ ۱. زیر نظر سید کاظم موسوی بجنوردی)
* عنوان اصلی:

«Textual sources for the study of Zoroastrianism»

* کتابخانه

* فهرس

۱. زردشتی، الف. بویس، مری، ۱۹۲۰-۲۰۰۶م.

Boyce, Mary, ویراستار و مترجم. ب. جعفری، شیما، ۱۳۶۱- مترجم،

BL ۱۵۷۱/م۷۷

۲۹۵/۰۸

۲۵۶۴۲۸۸

کتابخانه ملی ایران

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
اداره پژوهشهای ایرانی و اسلامی

نام کتاب: منابع مکتوب دین زردشتی

مترجم: شیما جعفری

ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

حروف چین و صفحه آرا: بهاره بادافراس

چاپ دیجیتال

چاپ اول: تهران ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است

شابک (جلد ۱): ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۶-۲۱-۴

دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۶-۲۰-۷

نشانی: تهران - نیاوران - کاشانک، صندوق پستی ۱۹۵۷۵/۱۹۷

تلفن: ۲۲۲۹۷۶۲۶ دورنگار: ۲۲۲۹۷۶۶۳

پست الکترونیک: centre@cgie.org.ir

www.cgie.org.ir

پیشگفتار

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی در پی انتشار «مجموعه پژوهشهای ایران باستان» اینک مفتخر است که نخستین جلد از «مجموعه مطالعات ایران‌شناسی» را به جامعه علمی کشور تقدیم کند. آثاری که در این مجموعه به زبانهای مختلف ارائه می‌شود شامل آخرین دستاوردهای دانشمندان و پژوهشگران در زمینه مسائل و منابع ایران‌شناسی و فرهنگ سرزمین بزرگ ایران اسلامی خواهد بود.

اثر حاضر تألیف دانشمند فقید، پرفسور مری‌بویس، به عنوان کتاب درسی برای دانشجویان رشته ادیان، فرهنگ و تاریخ فراهم و نخستین بار در سال ۱۹۸۴ در منچستر منتشر شد. این اثر دارای یازده فصل است و آثار و منابع مکتوب موجود درباره دین زردشت را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد. این اثر حاوی کهن‌ترین سروده‌های مکتوب دین زردشت همچون گاهان و یشت‌های اوستا تا آثار متأخرتر پارسیان است. مؤلف کوشیده است تا گزیده‌ای از مهم‌ترین بخش‌های متون دینی زردشتی را به گونه‌ای منسجم در کنار یکدیگر قرار دهد تا از این طریق خواننده بتواند مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و جهان‌بینی ایرانیان باستان را مجسم نماید.

اعضای هیأت تحریریه مجموعه مطالعات ایران‌شناسی همگی از ایران‌شناسان برجسته و صاحب‌نظرند که هریک آثار ارزنده‌ای در گسترش دانش ایران‌شناسی و فرهنگ متعالی این سرزمین ایجاد نموده‌اند. امید است این مجموعه همراه با آثار دیگری نظیر دانشنامه ایران باستان و دانشنامه زبانها و گویش‌های ایران که در حال شکل‌گیری است بتواند بیش از پیش فرهنگ سترگ و ارزشمند ایران اسلامی را به جهانیان بشناساند و جوانان این سرزمین را با گذشته درخشان خویش آشنا سازد تا آینده‌ای درخشان‌تر در پیش روی داشته باشیم. ان‌شاءالله.

سید کاظم موسوی بجنوردی

رئیس مرکز

مجموعه پژوهش‌های ایران‌شناسی

زیر نظر

سید کاظم موسوی بجنوردی

مدیر و ویراستار

محمود جعفری دهقی

هیأت تحریریه

محمد ابراهیم باستانی‌پاریزی (دانشگاه تهران، ایران)

محمود جعفری دهقی (دانشگاه تهران، ایران)

کارلو چرتی (دانشگاه ساینزا، ایتالیا)

حسن رضایی باغبیدی (دانشگاه تهران، ایران)

زهره زرشناس (پژوهشگاه علوم انسانی و فرهنگ، ایران)

صادق سجادی (مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ایران)

نیکلاس سیمز ویلیامز (دانشگاه لندن، انگلستان)

علی‌اشرف صادقی (دانشگاه تهران، ایران)

بدرالزمان قریب (دانشگاه تهران، ایران)

آلبرتو کانترا گلرا (دانشگاه سالامانکا، اسپانیا)

فیلیپ کرین بروک (دانشگاه گوتینگن، آلمان)

فتح‌الله مجتبابی (دانشگاه تهران، ایران)

مهدی محقق (دانشگاه تهران، ایران)

حسین معصومی‌همدانی (مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ایران)

کاظم موسوی بجنوردی (مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ایران)

ووتر هنکلن (دانشگاه برلین، آلمان)

فهرست مندرجات

۱. مقدمه

۱۷	۱-۱ منابع مکتوب
۳۱	۲-۱ پیشینه آیین زردشتی
۳۶	۳-۱ زردشت و آموزه‌هایش
۴۱	۴-۱ دلایل اختلاف نظر در پژوهش‌های اخیر درباره آیین زردشتی
۴۳	۵-۱ تصویر جهان از دیدگاه ایرانیان باستان
۴۴	۶-۱ هفت روز مقدس تکلیف
۴۵	۷-۱ تقویم زردشتی
۴۸	۸-۱ سال کیهانی در آیین زردشتی
۴۹	۹-۱ پیشینه گاهشماری متون

۲. سنت و آموزه

۵۸	۱-۲ مطالب قدیمی از یشتها
۶۶	۲-۲ سرودهایی از گاهان
۸۱	۳-۲ گزیده‌ای از متون زند اوستای گم‌شده

۳- ستایش، نیایش و اعتراف

۹۱	۱-۳ گزیده‌ای از یسنه‌ی هَپْتَنگَه‌یَتی (یسن ۳۵-۴۱)
۹۴	۲-۳ گزیده‌هایی از متون آیینی یسنه و مراسم تهیه و نثار هوم
۹۵	۳-۳ چهار دعای اصلی

- ۹۷ ۴-۳ اعتراف دین (فرَوَرَّانه)، یسن ۱۲
 ۹۸ ۵-۳ دعای بستن کمر بند مقدس
 ۹۹ ۶-۳ هم‌زور
 ۹۹ ۷-۳ نیرنگ تندرستی
 ۱۰۰ ۸-۳ گزیده اعتراف، توبه‌نامه، پَتَتْ خَوَد

۴- تکالیف و آیین‌های دینی

- ۱۰۲ ۱-۴ آیین آتش
 ۱۰۷ ۲-۴ درباره نما (مردار) انسان و چگونگی دفن جسد
 ۱۰۸ ۳-۴ درباره باج گرفتن
 ۱۱۰ ۴-۴ جشن‌ها

۵- اسطوره زندگی زردشت

- ۱۱۵ ۱-۵ گزیده متون اوستایی متاخر
 ۱۱۶ ۲-۵ گزیده‌هایی از متون زند، بخش‌های اوستای گم‌شده
 ۱۲۳ ۳-۵ کی‌گشتاسپ و نبردهای نخستین برای دین

۶- سرنوشت روان پس از مرگ و تصویر بهشت و دوزخ

- ۱۲۶ ۱-۶ سرنوشت روان بنابر متون اوستایی جدید
 ۱۲۸ ۲-۶ سرنوشت روان پس از مرگ بر اساس متون پهلوی
 ۱۳۰ ۳-۶ تصویر بهشت و دوزخ در ارداویرافنامه

۷- متون پیشگویی

- ۱۳۷ ۱-۷ درباره ظهور سوشیانس براساس یشت ۱۹
 ۱۳۸ ۲-۷ درباره سه منجی جهان از متون زند
 ۱۳۹ ۳-۷ درباره هفت دوره تاریخی و آمدن منجیان گزیده
 ۱۴۲ ۴-۷ درباره ور جمشید، گزیده وندیداد ۲

۸- آیین زروانی: بدعت زردشتی

- ۱۴۵ ۱-۸ نقل قول از تنوپومپوس (ولادت: ۳۸۰ پ.م)

۸-۲ اسطوره زروان و برادران توامان بنابر متون مختلف ۱۴۶

۹- متون جزمی از متون پهلوی سده نهم میلادی

۹-۱ گزیده‌ای از چیده اندرز پوریوتکیشان ۱۴۸

۹-۲ گزیده‌ای از شکند گمانیگ وزار یا گزارش گمان‌شکن ۱۵۱

۱۰- متون تاریخی

۱۰-۱ متون تاریخی دوره هخامنشی ۱۵۴

۱۰-۲ دوره اشکانی ۱۶۰

۱۰-۳ دوره ساسانی ۱۶۱

۱۰-۴ گزیده‌ای از متون مربوط به فتح اعراب در سده‌های نخستین اسلام ۱۶۸

۱۰-۵ متونی درباره پارسیان زردشتیان ایرانی در سده‌های پانزدهم و شانزدهم میلادی ۱۷۱

۱۰-۶ گزیده‌ای از گزارشهای اروپاییان (درباره ایران) ۱۸۱

۱۱- دین زردشتی در دوره معاصر: سده‌های هجدهم و نوزدهم میلادی

۱۱-۱ گزیده‌ای از نوشته‌های اروپاییان درباره تنوع از سده نوزدهم میلادی ۱۹۲

۱۱-۲ از متون تئوسوفی پارسی ۱۹۷

۱۱-۳ از آثار اصلاح‌طلبان میانه‌رو و تندرو ۲۰۱

۱۱-۴ سنت در اعتقاد و عمل ۲۰۸

۱۱-۵ درباره مسائل بحث‌برانگیز ۲۲۰

۱۱-۶ بازنگری و بازاندیشی ۲۲۶

www.ketab.ir

مقدمه مترجم

مری بویس در سال ۱۹۲۰ در دارجلینگ هند دیده به جهان گشود. پدرش از قضات دستگاه حکومتی بریتانیا در هند، و مادرش نوه مورخ انگلیسی سموئیل گاردنر بود. او تحصیلات دبیرستان خود را در انگلستان به پایان برد. سپس در دانشگاه کمبریج ادبیات انگلیسی، باستان‌شناسی و انسان‌شناسی آموخت و با درجه ممتاز تحصیلات خود را به اتمام رساند. در سال ۱۹۴۴ به تدریس ادبیات انگلوساکسن در دانشگاه لندن پرداخت و همزمان وارد مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی دانشگاه لندن شد و به تحصیل در رشته زبانهای ایرانی پرداخت. در آن روزها مینورسکی، هنینگ و تقی‌زاده در این مدرسه تدریس می‌کردند. در سال ۱۹۴۸ تدریس متون مانوی، پهلوی و پارتی را در همین مدرسه به عهده گرفت. پس از رفتن هنینگ به دانشگاه کالیفرنیا، بویس جانشین او شد و به مقام استادی در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی رسید و تا سال ۱۹۸۶ در آنجا به تدریس پرداخت. بویس مقالات و آثار ارزشمندی تألیف کرد که عمدتاً درباره آیین‌های ایران باستان، متون مانوی، ادبیات شفاهی ایران و به‌ویژه جنبه‌های مختلف کیش زردشتی است. مهمترین اثر او با عنوان «تاریخ کیش زردشت» اثری است ماندگار که نتیجه سالها تحقیق و پژوهش درباره این آیین باستانی است.

بویس در سال ۱۹۸۲ بازنشسته شد و به همین مناسبت دو تن از ایران‌شناسان برجسته، دیوید بیوار و جان هینلز جشن‌نامه‌ای حاوی مقالات قدیمی همکاران بویس فراهم آوردند که در سال ۱۹۸۵، به مناسبت شصت و پنجمین سال تولد وی، منتشر شد. این مجموعه دو جلدی زندگینامه بویس و همچنین فهرستی از آثار چاپ شده و زیر چاپ او را تا آن تاریخ در بر دارد.

رنج بیماری جسمی بویس، که سال‌ها همراهش بود، سرانجام او را خانه‌نشین و سپس زمین‌گیر کرد. اما او از ادامه کار باز نایستاد و علاوه بر تدوین تاریخ کیش زردشت،

مقالاتی برای دانشنامه ایرانیکا نوشت. بویس واپسین روزهای عمر را در بیمارستانی در لندن گذراند و سرانجام در روز چهارم آوریل ۲۰۰۶/ فروردین ۱۳۸۵ درگذشت.

اثر حاضر تالیف دانشمند فقید، پرفسور مری بویس، به عنوان کتاب درسی برای دانشجویان رشته ادیان، فرهنگ و تاریخ فراهم و نخستین بار در سال ۱۹۸۴ در منچستر منتشر شد. این اثر دارای یازده فصل است و آثار و منابع مکتوب موجود درباره دین زردشت را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد. این اثر حاوی کهن‌ترین سروده‌های مکتوب دین زردشت همچون گاهان و یشتهای اوستا تا آثار متاخرتر پارسیان است. مؤلف کوشیده است تا گزیده‌ای از مهمترین بخش‌های متون دینی زردشتی را به گونه‌ای منسجم در کنار یکدیگر قرار دهد تا از این طریق خواننده بتواند مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و چهارچوبی ایرانیان باستان را مجسم نماید.

مترجم در این اثر بر آن بوده تا به متن اصلی وفادار باشد. لازم به یادآوری است که صاحب‌نظران متون باستانی به خوبی آگاهند که برگردان اینگونه متون از دشواری‌های خاص خود برخوردار است. بدین سبب باید اذعان نمود که این ترجمه‌ها هیچگاه به عنوان ترجمه نهایی تلقی نمی‌شوند. با این حال، امید است برگردان این تالیف دانشجویان و محققان علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ ایران را سودمند باشد. بدون شک برگردان متن حاضر عاری از کاستی و کمبود نیست، با این حال مترجم کوشیده است تا حاصل چندین سال تلاش این نویسنده و محقق ارجمند را در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد. امید است که نتیجه کار چنین بوده باشد.

مترجم وامدار بزرگوارانی است که در تهیه این ترجمه او را یاری رساندند. بیش از همه، جناب آقای بجنوردی، ریاست محترم مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، که انتشار این اثر را ممکن ساختند. از ایشان سپاسگزارم. همچنین از مادر فداکار و پدر بزرگوارم، جناب آقای دکتر محمود جعفری سپاس فراوان دارم که با راهنمایی‌شان از کمبودهای این اثر کاستند. همچنین از سرکار خانم بهاره بادافراس که حروف چینی و صفحه‌آرایی این متن را با زحمت فراوان انجام دادند سپاس فراوان دارم.

شیما جعفری دهقی

اردیبهشت ۱۳۹۲

منابع مکتوب دین زردشتی

دیباچه:

هدف از نگارش این مجموعه ارائه ترجمه‌هایی به روزتر و قابل اعتمادتر از متون مهمی است که نیاز اصلی مطالعات دین زردشتی به شمار می‌رود. نخستین کوشش برای ارائه چنین مجموعه‌ای در سده نوزدهم در «آثار مقدس شرقی»^۱ صورت گرفت. این کتاب از جمله آثار بنیادی در این زمینه به شمار می‌رود. از آنجا که مطالعات زبانشناسی گسترش چشمگیری یافته و منابع جدیدی شناسایی شده‌اند ارائه نتایج این پژوهشها برای دانشجویان در قرن حاضر ضروری به نظر می‌رسد. در این مجموعه آثار توسط متخصصان مرتبط با هر یک از متون نگارش شده تا دانشجویان بتوانند با اساس و بنیان ترجمه‌های قابل اعتماد آشنا شوند.

البته تنها به دلیل گسترش علم زبانشناسی و کشف متون جدید ارائه چنین کاری ضروری نیست بلکه دیدگاهها نسبت به ادیان و آیین‌های مختلف نیز گسترش یافته است. در سده نوزدهم توجه محققان معطوف به سنتها و شیوه‌های نگارش متون نیز نوشته‌های رسمی درباره اعتقادات دینی بود. مسلم است که مطالعات ادیان باید چنین مطالبی را شامل شود.

مجموعه حاضر علاوه بر این، گرایشهای متاخر پژوهشگران ادیان را ارائه می‌کند که تاکید بیشتری بر مجموعه گسترده‌تری از متون درباره ادبیات، آیین، افسانه، فرهنگ عامه، اعتقادات و باورها، عرفان و تصوف، اندیشه‌های کنونی، مسائل سیاسی، شعر و نوشته‌های عامیانه دارد. اگرچه در هر یک از ادیان متون دینی حائز اهمیتی یافت

می‌شود، حتی افراطی‌ترین نوشته‌ها نیز از تفسیر و تحریف در امان نبوده و اندیشه‌های فردی و عامیانه در آنها راه یافته است. آثار مکتوب و کتابهای مقدس بخشی از ادیان زنده و در حال تغییراند و مجموعه گزیده‌هایی که در این گلچین ادبی آمده بنا دارد تا گوناگونی و تنوع آثار غنی در مطالعات سنت و آموزه‌ها را گردآوری کند. بنابراین، ویراستاران و گردآورندگان این مجموعه باید علاوه بر گردآوری و ارائه متون برای مطالعه آیین روزمره بر اساس متون مکتوب، جنبشها و تحولاتی را که در آیین و ادیان صورت می‌گیرد دنبال کنند. به همراه برگردان متون، توضیحات و حواشی مفصلی ارائه شده تا ویژگی‌های مختص هر یک از ادیان به خوبی نمایان شود.

کتابهای این مجموعه در وهله اول برای دانشجویان در نظر گرفته شده که در مقطع تحصیلات تکمیلی در دانشگاهها مشغول تحصیل هستند. با این حال امید است که این کتاب مورد توجه انجمن‌های دینی و مذهبی که این مجموعه درباره آنها نگارش شده قرار گیرد و برای ایشان مفید باشد.

جان هینلز